

Grwpiau Treftadaeth Gymunedol y CBA yng Nghymru – Crynodeb Gweithredol

Penelope Foreman Medi 2021

Crynodeb o'r prosiect

Yn 2020, gwnaeth y Cyngor Archaeoleg Brydeinig (CBA) gais llwyddiannus am gyllid o Gronfa Adferiad Diwylliannol Llywodraeth Cymru, er mwyn cadarnhau statws grwpiau treftadaeth gymunedol yng Nghymru a llunio strategaeth i'w cefnogi a'u hybu. Bu Ymddiriedolaeth Archaeolegol Clwyd Powys (CPAT) yn cynnal yr ymchwil hon ar ran y CBA, ar ddiwedd 2020 a dechrau 2021.

Methodoleg

Cam cyntaf y prosiect oedd gwneud archwiliad o grwpiau treftadaeth gymunedol sy'n bodoli, edrych ar ddata o arolygon blaenorol a mynd trwy gyfeiriaduron ar-lein a dolenni i glybiau a chymdeithasau ledled Cymru, gan gynnwys rhai oedd a wnelo â hanes lleol, amgueddfeydd cymunedol, archifau lleol, treftadaeth ddiwylliannol Cymru, ymddiriedolaethau cadwraeth adeiladau a phartneriaethau'r dirwedd hanesyddol.

Darganfu'r archwiliad hwn fod yna ryw 420 o gymdeithasau a grwpiau y cadarnhawyd eu bod yn weithgar dan ambarél eang "treftadaeth gymunedol" ledled Cymru, a bod yna ryw 180 arall nad oedd yn bosibl cadarnhau eu statws oherwydd anawsterau cyfathrebu neu ddiffyg manylion cyswllt cyfoes. Cymerwyd bod rhyw 74 o grwpiau'n weithgar oherwydd cyfeiriadau atyn nhw yn y cyfryngau lleol, yn y cyfryngau cymdeithasol neu ffynonellau eraill, ond ni wnaeth yr un ohonyn nhw ymateb i unrhyw ymdrechion i gysylltu â nhw neu nid oedd yn bosibl cadarnhau eu manylion cyswllt.

Mae'r 420 o grwpiau hyn yn cynrychioli cryn ostyngiad o'r 700 a mwy o gymdeithasau o'r fath a oedd yn bodoli ar adeg yr archwiliad blaenorol gan Gyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru (CGGC) yn 2014, gan ddwyn sylw at yr angen am weithredu brys i sicrhau bod y grwpiau sydd ar ôl yn goroesi.

ail gam

Yn ystod y prosiect, cynhaliwyd arolwg o'r cymdeithasau hyn, trwy e-bost, dros y ffôn a thrwy lythyrau ysgrifenedig, i gadarnhau a oedden nhw dal i fod yn weithgar, sut roedd Covid-19 wedi effeithio arnyn nhw a'u haelodaeth, a pha fath o gefnogaeth y byddai ei hangen arnyn nhw i oroesi a ffynnu. Ymatebodd 62 o gymdeithasau i'r arolwg, gan gynrychioli tua 10% o'r holl grwpiau a thua 15% o'r grwpiau yr oedd yn hysbys eu bod yn weithgar.

- Sut mae'r pandemig Covid-19 wedi effeithio ar eich rhaglen arferol o ddigwyddiadau neu weithgareddau?
- Beth yw'ch heriau mwyaf yn sgil y pandemig Covid-19?
- Pa adnoddau, cyngor neu ganllawiau fyddai eu hangen arnoch chi yn y dyfodol neu ar ôl Covid-19 i helpu i redeg eich grŵp, eich clwb, eich cymdeithas neu'ch sefydliad?

Y cam olaf oedd drafftio rhestr o argymhellion i fynd i'r afael â'r problemau a godwyd yn yr archwiliad a'r arolwg. Ar ôl gwneud yr argymhellion hyn, aed ymlaen i greu ac addasu casgliad cychwynnol o adnoddau ar gyfer yr hyb treftadaeth gymunedol, gan flaenoriaethu'r rheini roedd gan y grwpiau daer angen amdanyn nhw.

Prif ganlyniadau

O'r rheini a ymatebodd i'r arolwg:

- Roedd 50% yn gymdeithasau hanes lleol, gyda mwyafrif y grwpiau'n nodi mai hanes lleol neu hanes cymdeithasol oedd eu prif arbenigedd neu ganolbwynt. Roedd yna gynrychiolaeth gref hefyd o blith amgueddfeydd lleol a threftadaeth ddiwydiannol.
- Roedd mwy na 50% wedi rhoi'r gorau i weithgareddau'n llwyr oherwydd effaith yr epidemig Covid-19.
- Dim ond 18 o'r 62 o grwpiau oedd â rhywfaint o weithgareddau ar-lein, fel sesiynau Zoom, ac roedd yna ymwybyddiaeth nad oedd cyfarfodydd ar-lein yn cynnig y buddion cymdeithasol a'r buddion i lesiant y mae cyfarfodydd yn y cawd yn eu cynnig. Roedd yna ddiffyg hyder mewn methodolegau digidol a'r defnydd o'r rhyngwrwd yn fwy eang.
- Y pethau mwyaf amlwg i achosi pryder yn sgil Covid-19 oedd recriwtio a chadw gwirfoddolwyr neu aelodau (y pryder mwyaf oedd recriwtio aelodau iau, gyda bron i 40% yn dweud eu bod yn pryderu ynglŷn â'u haelodaeth a'u swyddogion gweithredol a oedd yn "heneiddio" heb unrhyw un i gymryd eu lle – a recriwtio'r rheini â'r sgiliau angenrheidiol i alluogi grwpiau i ddatblygu presenoldeb ar-lein neu bresenoldeb digidol), a cholli'r manau cyfarfod arferol ar gyfer lletya eu digwyddiadau a'u rhaglenni rheolaidd.
- Dywedodd tua 70% o'r grwpiau y byddai angen adnoddau neu ganllawiau pellach arnyn nhw i oroesi ar ôl Covid-19, a nododd dros hanner y grwpiau hyn mai help â recriwtio gwirfoddolwyr a chreu adnoddau digidol oedd ei angen fwyaf arnyn nhw.

Argymhellion

Mewn ymateb i'r darganfyddiadau hyn, gwnaeth CPAT gyfres o argymhellion:

- Dylid cynnal cronfa ddata o grwpiau treftadaeth gymunedol a chadw mewn cysylltiad rheolaidd â nhw i sicrhau eu bod dal yn weithredol, a gwneud yn siŵr bod y gronfa ddata yn hygyrch i'r cyhoedd/ cyrff a sefydliadau perthnasol fel bod y grwpiau yn weladwy, yn hygyrch ac yn gallu denu aelodau neu wirfoddolwyr newydd.

- Dylid creu “hyb” o adnoddau ar-lein fel bod grwpiau treftadaeth gymunedol yn gallu cael gafael mewn adnoddau a chanllawiau dibynadwy y mae eu hansawdd wedi’i wirio i fynd i’r afael â’r problemau allweddol y maen nhw’n eu hwynebu.
- Dylid llunio rhaglen hyfforddi a dylai’r CBA gyflenwi hon i ganolbwyntio ar y problemau sy’n codi dro ar ôl tro y dygwyd sylw atyn nhw yn yr ymatebion i’r arolwg.
- Dylid creu swydd benodol cyswllt treftadaeth gymunedol ar gyfer Cymru, a dylai hon fod yn fodel ar gyfer rôl debyg yn rhanbarthau eraill y CBA.